

Піфко О.О.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК У ПОЛЬЩІ

Стаття присвячена дослідженню історичних етапів становлення та розвитку конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок у Польщі. Окреслюються особливості конституційно-правового регулювання діяльності профспілок на різних етапах розвитку Польщі. Вказується, що в історії конституційно-правового регулювання статусу профспілок в Україні та Польщі багато спільних рис. Особлива увага приділяється вивченню конституційно-правового регулювання статусу профспілок у міжвоєнний період, оскільки в ці роки частина українських земель перебувала в складі Польщі. Виділено та охарактеризовано п'ять основних історичних етапів конституційно-правового регулювання статусу профспілок у Польщі.

Ключові слова: професійні спілки, право на об'єднання, право на об'єднання в професійні спілки, свобода професійних спілок, історія статусу професійних спілок у Польщі, історико-правові етапи становлення професійних спілок у Польщі.

Постановка проблеми. Професійні спілки (далі – профспілки) відіграють важливу роль у всіх сучасних демократичних країнах, оскільки вони не тільки захищають трудові та соціально-економічні права своїх членів, але й беруть участь у розробленні та здійсненні державної політики у галузі трудових відносин, оплати праці, охорони праці, соціального захисту тощо. Дослідження історичних особливостей розвитку конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок дозволить краще зрозуміти їх сутність та з нових позицій осмислити роль профспілок у формуванні та розбудові громадянського суспільства. Вивчення досвіду (в тому числі й історичного) країн-членів Європейського Союзу (далі – ЄС) у правовому регулюванні статусу профспілок набуває особливого значення у світлі нещодавнього закріплення в тексті Конституції України [1] положень щодо незворотності європейського та євроатлантичного курсу України. Аналіз саме польського досвіду у сфері становлення профспілок є актуальним для України, оскільки на певних історичних етапах та на окремих територіях сучасної Польщі та сучасної України правове регулювання статусу профспілок здійснювалося одними й тими ж нормативними актами.

Метою статті є дослідження основних історичних етапів формування та розвитку конституційно-правового регулювання статусу профспілок у Польщі.

Стан дослідження. Історико-правові засади розвитку профспілок в Україні досліджувалися такими вченими як В.В. Соломінчук, І.В. Лагутіна, Р.Я. Мамедова, Ф.А. Цесарський, А.Ю. Шакірова тощо. Історія розвитку профспілок у Польщі також вивчалася окремими представниками історичної науки. Разом з тим, дослідженню саме історичних аспектів конституційно-правового регулювання статусу профспілок в Польщі приділялося недостатньо уваги.

Виклад основного матеріалу. В Польщі, як і в Україні, зародження профспілкового руху почалося у важкий історичний період коли її територія була окупована і перебувала в складі інших країн (Німеччини, Австро-Угорщини та Російської Імперії). Розглянемо правове регулювання діяльності профспілок в Австро-Угорщині та Російській Імперії, оскільки до них в той період входили і українські землі. В Австро-Угорщині ст. 12 Конституції від 21 грудня 1867 року [2] надавала громадянам право на зібрання та право на створення асоціацій. Також Конституція передбачала, що здійснення названих прав регулюється спеціальними законами. За Законом «Про право на об'єднання» [3] для створення об'єднання було необхідно повідомити про це уряд відповідної провінції та надати для реєстрації статут об'єднання (в статуті обов'язково вказувалася мета створення об'єднання, місце його знаходження, права і обов'язки його членів, керівні

органи об'єднання та порядок припинення його діяльності).

В частині Польщі, яка перебувала в складі Російської Імперії, процедура створення і діяльності профспілок регулювалася Тимчасовими правилами про товариства і союзи [4]. Товариством визначалося об'єднання декількох осіб, які, не маючи задачею отримання для себе прибутку від ведення будь-якого підприємства, обрали предметом своєї спільної діяльності певну мету, а союзом – об'єднання двох або кількох таких товариств. Визначалося, що товариства та союзи можуть бути утворені без отримання на те дозволу державної влади, з дотриманням правил що містяться у цьому акті. В той же час, Міністру внутрішніх справ надавалося право в будь-який час на свій розсуд припинити діяльність товариств і союзів якщо їх діяльність визнається ним такою, що загрожує громадському порядку чи безпеці. Профспілкам окремо була присвячена друга частина Тимчасових правил, за якою профспілки мають на меті з'ясування та узгодження економічних інтересів, покращення умов праці своїх членів або підняття продуктивності належних їм підприємств. Також окреслювалися цілі, які ставить перед собою профспілка, визначався порядок реєстрації профспілок, відомості, які повинні бути в статуті тощо. У 1906-1908 роках на основі Тимчасових правил про товариства і союзи на польських землях було створено 26 профспілок [5, с. 127].

Вивчення конституційно-правового регулювання статусу профспілок у Польщі в міжвоєнний період особливо актуальне, оскільки в ці роки частина українських земель перебувала в складі Польщі. Після відновлення державності в 1918 році у Польщі гостро постала необхідність реформування законодавства, оскільки у різних частинах країни продовжували діяти нормативно-правові акти Австро-Угорщини, Росії та Німеччини, котрі й надалі регулювали відповідні сфери суспільного життя [6, с. 130]. Перший польський уряд у маніфесті від 7 листопада 1918 року [7] оголосив, зокрема, про свободу зібрань, свободу об'єднання, свободу утворення профспілок та право на страйк. 8 лютого 1919 року урядом було прийнято Тимчасове положення про професійні спілки [8]. Відповідно до ст. 2 названого акту, профспілки підлягали реєстрації відповідними органами Міністерства праці та соціального забезпечення (для реєстрації профспілки необхідно було подати заяву, підписану щонайменше трьома членами-засновниками та дві копії проекту статуту профспілки). Зареєстрована відпо-

відно до зазначеного положення профспілка отримувала статус юридичної особи та могла набувати права і нести обов'язки, купувати нерухомість, отримувати пожертвування, укладати угоди, бути позивачем та відповідачем у суді тощо. Отже, вже на початку ХХ ст. в Польщі встановлювалася обов'язковість державної реєстрації профспілок, регулювалася процедура такої реєстрації, а також визначалася мінімальна кількість засновників профспілки.

Відмова в реєстрації допускалася тільки з двох підстав: невідповідність статуту профспілки вимогам законодавства; невідповідність статуту профспілки вимогам Тимчасового положення про професійні спілки [8]. У Тимчасовому положенні досить детально регламентувалися вимоги до статутів профспілок. Зокрема, статут профспілки повинен був обов'язково містити відомості про найменування, територію діяльності та місцезнаходження профспілки; завдання і форми діяльності профспілки; умови прийому членів профспілки, порядок їх прийняття та виключення; порядок сплати членських внесків; права та обов'язки органів профспілки; створення, повноваження органів профспілки; розпорядження профспілковою власністю; порядок внесення змін до статуту та припинення діяльності профспілки. Будь-які зміни до статуту профспілки підлягали реєстрації в тому ж порядку, що й реєстрація статуту.

Хоча аналізований вище акт і приймався як тимчасовий, проте він (із певними змінами [9]) успішно регулював створення та діяльність профспілок тривалий час [10, с. 248; 11, с. 101–102] (був скасований тільки у 1949 році). Тимчасове положення про професійні спілки було доволі прогресивним нормативним актом для свого часу. Зокрема, ним виокремлювалося правове регулювання створення та діяльності профспілок із загального регулювання створення та діяльності об'єднань, чітко прописувався порядок реєстрації профспілок та вимоги до їх статутів, момент набуття профспілкою статусу юридичної особи тощо.

У Конституції 1921 року [12] статус профспілок не визначався, як і не визначалося окремо право на об'єднання у профспілки. Разом з тим, ст. 108 цієї Конституції гарантувала громадянам право на коаліцію, зібрання та формування асоціацій і спілок. Також було передбачено, що реалізація цих прав регулюється законами Польщі. Схожі положення містилися і в Конституції Польщі від 23 квітня 1935 року [13], відповідно до ст. 5 якої

держава надавала громадянам свободу совісті, слова та асоціації, а межею реалізації цих свобод визначалося загальне благо.

Закон Польщі «Про громадські об'єднання» [14] був прийнятий тільки в 1932 році і визначав, що громадяни Польщі, які досягли 18 років, мають право об'єднуватися в громадські об'єднання, котрі відповідають вимогам законодавства та не загрожують безпеці або громадському порядку. Заборонялося примушувати будь-кого до вступу до об'єднання, а також обмежувати можливість виходу з об'єднання. Ст. 9 цього закону передбачала, що його дія не поширюється на профспілки, окрім положень ч. 2 ст. 11, ст. 15, ст. 17 та ст. 59 (наведені статті регулювали окремі аспекти відносини профспілок з органами державної влади).

Після Другої світової війни у Польщі встановився тоталітарний режим, що цілковито позначилося і на діяльності профспілок. Так, у 1949 році був прийнятий Закон Польщі «Про професійні спілки» [15], яким скасовувалося Тимчасове положення про професійні спілки [8] та декларувалася необхідність скасувати всі залишки капіталістичного правління, яке обмежувало право працівників і робітників на добровільне об'єднання в профспілки і сприяло руйнуванню профспілкового руху. Репрезентативною організацією профспілкового руху в Польщі проголошувалася Асоціація профспілок, вищими органами якої були Конгрес профспілок та Центральна Рада профспілок. У ст. 72 Конституції Польської Народної Республіки 1952 року [16] проголошувалося право громадян на об'єднання у профспілки. В цей період в Польщі існувало явне протиріччя між національним законодавством і правозастосовною практикою та ратифікованими актами міжнародного права, оскільки, замість реального захисту прав працівників, профспілки діяли в межах ідеології тоталітарної держави [17].

Істотні зміни в розвитку профспілок почали відбуватися в 1980 році, коли державою почав визнаватися «обмежений плюралізм профспілок» [17]. Так, Постанова Державної Ради Польської Народної Республіки «Про реєстрацію нових профспілок» [18] уповноважувала Варшавський суд реєструвати новостворені профспілки на прохання їх засновницьких комітетів після того, як судом буде встановлено, що поданий статут профспілки не суперечить Конституції та іншим правовим актам. На підставі цієї Постанови було зареєстровано Незалежну Самоврядну Профспілку «Солідарність» (Niezależny Samorządny Związek

Zawodowy «Solidarność») та ряд інших профспілок [19, с. 164]. Вже через рік після цього був прийнятий новий Закон «Про професійні Спілки» [20] та Закон «Про соціально-професійні фермерські організації» [21].

Саме «Солідарність» відіграла ключову роль у переході Польщі до демократичного шляху розвитку. Так, після закінчення дискусій за «круглим столом» в рамках угоди від 5 квітня 1989 року була прийнята модель профспілкового плюралізму. Результатами «круглого столу» у сфері системних змін був Закон від 7 квітня 1989 року «Про внесення змін до Конституції Польської Народної Республіки» [22]. Цього ж дня було прийнято ряд законів та змін до законодавства, які вносили істотні корективи у напрямку демократизації створення та діяльності профспілок та об'єднань загалом [23; 24; 25]. Зміни внесені до Закону «Про професійні спілки» закріпили принцип повної добровільності участі у профспілках визначаючи, що ніхто не може зазнати яких-небудь негативних наслідків через свою приналежність або неналежність до профспілок. В 1991 році був прийнятий новий Закон Польщі «Про професійні спілки» [26], який зі змінами залишається чинним і по сьогоднішній день. Цей закон визначає, що профспілка є добровільною та самоврядною організацією трудящих, яка створюється для представництва та захисту їх професійних прав та соціальних інтересів. Профспілки є незалежними у своїй статутній діяльності від роботодавців, держави та місцевого самоврядування та інших організацій, а органи державної влади, місцеве самоврядування та роботодавці зобов'язані ставитися до всіх профспілок однаково.

На нашу думку, окремим етапом слід виділити розвиток конституційно-правового регулювання статусу профспілок в Польщі після її вступу до ЄС. Окрім національного законодавства та ратифікованих міжнародних актів, на регулювання окремих аспектів діяльності профспілок поширилися і норми права ЄС, а дотримання демократичних засад у діяльності профспілок на території Польщі почали моніторити відповідні інституції ЄС. Наприклад, саме під тиском ЄС в 2008-2009 роках були внесені зміни у законодавство Польщі щодо охорони праці, рівного ставлення до працівників та недопущення дискримінації [27].

Висновки. В історії конституційно-правового регулювання статусу профспілок в Україні та Польщі багато спільних рис (зародження такого регулювання у історичний період коли діяло зако-

нодавство декількох різних країн в складі яких перебували окремі території України та Польщі; конституційно-правове регулювання діяльності українських профспілок польським законодавством під час перебування окремих українських земель у складі Польщі; регулювання діяльності профспілок в умовах тоталітарної держави, та поступовий перехід до демократичних основ такого регулювання).

Можна виділити такі основні історичні етапи конституційно-правового регулювання статусу профспілок у Польщі:

1. Перший етап почався зі створення перших профспілок на польських землях в кінці XIX ст. і тривав до 1918 року. Характеризується зародженням конституційно-правового регулювання профспілок на польських землях. Особливістю цього періоду є відсутність єдиного конституційно-правового регулювання статусу профспілок, оскільки польські землі на той час перебували в складі трьох різних країн;

2. Міжвоєнний період (1918-1939 рр.) характеризується досить детальною нормативною регламентацією діяльності профспілок (хоча багато аспектів створення та діяльності профспілок регламентувалися підзаконним нормативно-правовим актом). Положення законодавства Польщі, які регулювали порядок створення та діяльності профспілок у міжвоєнний період були досить прогресивними для свого часу;

3. Діяльність профспілок у Польській Народній Республіці (1944 – 1989 рр.). Хоча законодавство й наділяло профспілки доволі широкими правами, проте фактично профспілки не були самостійними і цілковито залежали від державної влади;

4. Запровадження демократичних конституційно-правових засад створення та діяльності профспілок у Польщі та їх розвиток в умовах ринкової економіки (1989-2004 рр.);

5. Подальший розвиток діяльності профспілок з урахування норм права ЄС (2004 по сьогоднішній день).

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867. URL: <http://www.verfassungen.de/at/at-18/stgg67-2>
3. Gesetz vom 15. November 1867, Nr. 134/24 über das Vereinsrecht. URL: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1867&page=405&size=45>
4. Именной высочайший указ правительствующему сенату о временных правилах об обществах и союзах от 4 марта 1906 г. URL: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/5205/>
5. Jaworski W. Legalne żydowskie związki zawodowe w Królestwie Polskim (1906–1914). *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica*. 2016. № 96. S. 127-142.
6. Przybysz T. Sytuacja prawna stronnictw politycznych w II Rzeczypospolitej. *Studia Iuridica Toruniensia*. 2008. № 4. S. 129-140.
7. Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej – manifest. Lublin–Kraków, d. 7 listopada 1918. URL: <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/lublin-1918-tymczasowy-rzad-ludowy-republiki-polskiej-manifest/>
8. Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów o pracowniczych związkach zawodowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19190150209>
9. Ustawa z dnia 3 grudnia 1924 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień o pracowniczych związkach zawodowych, względnie o stowarzyszeniach i związkach, a mianowicie postanowień, dotyczących zrzeszania się pracowników państwowych. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19241141012>
10. Organiściak W. Prawo pracy II Rzeczypospolitej Szkic dla celów dydaktycznych. *Z Dziejów Prawa*. 2009. T. 2 (10). S. 233-257.
11. Kazimierzczuk M. Wolność zrzeszania się w związkach zawodowych oraz zakres jej ograniczenia w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku. *Studia Prawnoustrojowe*. 2005. № 5. S. 99-116.
12. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19210440267>
13. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19350300227>
14. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19320940808>
15. Ustawa z dnia 1 lipca 1949 r. o związkach zawodowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19490410293>
16. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19520330232>

17. Kazimierczuk M. Wolność zrzeszania się w związki zawodowe w polskim porządku prawnym. Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2015. URL: <http://wydawnictwo.uwm.edu.pl/uploads/documents/czytelnia/emonografie/Kazimierczuk-Marcin.pdf>

18. Uchwała Rady Państwa z dnia 13 września 1980 r. w sprawie rejestracji nowo powstających związków zawodowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP19800220104>

19. Seweryński M. Związki zawodowe w krajach postkomunistycznych. Ustawodawstwo, problemy i perspektywy. Syndykalizm współczesny i jego przyszłość/ red. H. Lewandowski, Z. Hajn . Łódź, 1996. s. 163-211.

20. Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o związkach zawodowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19820320216>

21. Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19820320217>

22. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19890190101>

23. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o związkach zawodowych rolników indywidualnych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19890200106>

24. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19890200104>

25. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie ustawy o związkach zawodowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19890200105>

26. Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910550234>

27. Trappmann V. Związki zawodowe w Polsce. Aktualna sytuacja, struktura organizacyjna, wyzwania. URL: http://www.feswar.org.pl/fes2009/pdf_doc/Analiza_Zwiazki_zawodowe_Trappmann.pdf

ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СТАТУСА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СОЮЗОВ В ПОЛЬШЕ

Статья посвящена исследованию исторических этапов становления и развития конституционно-правового регулирования статуса профессиональных союзов в Польше. Определяются особенности конституционно-правового регулирования деятельности профсоюзов на разных этапах развития Польши. Указывается, что в истории конституционно-правового регулирования статуса профсоюзов в Украине и Польше много общего. Особое внимание уделяется изучению конституционно-правового регулирования статуса профсоюзов в межвоенный период, поскольку в эти годы часть украинских земель находилась в составе Польши. Выделены и охарактеризованы пять основных исторических этапов конституционного правового регулирования статуса профсоюзов в Польше.

Ключевые слова: профессиональные союзы, право на объединение, право на объединение в профессиональные союзы, свобода профессиональных союзов, история статуса профессиональных союзов в Польше, историко-правовые этапы становления профессиональных союзов в Польше.

HISTORIC PERIODS OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF THE TRADE UNION STATUS IN POLAND

The article explores the historic periods of the formation and development of the constitutional and legal regulation of the trade union status in Poland. It outlines the peculiar features of the constitutional and legal regulation of the activities of trade unions in different periods of the development of Poland. It is stated that Ukraine and Poland have a lot in common in terms of the history of the constitutional and legal regulation of the trade union status. The article pays special attention to studying the constitutional and legal regulation of the trade union status in the interwar period since at that time Ukraine used to be part of Poland. The article identifies and describes five main historic periods of the constitutional and legal regulation of the trade union status in Poland.

Key words: trade unions, right to freedom of association, right to form and join trade unions, trade union freedom, history of the trade union status in Poland, historic and legal periods of the formation of trade unions in Poland.